

LIRIKA

Naziv (< grč. *lýra* – žičani instrument)

- prvi od 4 književna roda (→ epika, drama, diskurzivni rod)
- pjesnički rod → '*govor u stihovima*'
- govori je *lirski subjekt* (*pjesničko ja*) o sebi
- obraća se čovjekovim emocijama (*Čovjek sam i ništa ljudsko nije mi strano.* → lirske su teme bliske svakom čovjeku)
- teme lirske poezije su vrlo osobne

Povijesni razvoj

- lirska je pjesma stara koliko i čovjek, no posebno se razvila u **staroj Grčkoj**, otprilike u **7. st.pr.Kr.**
- Grci su je pjevali uz pratnju lire po kojoj je i dobila naziv
- bila je u tzv. **sinkretičkom** (skupnom) obliku
→ **sinteza riječi, glazbe i pokreta** s posebnim naglaskom na **ritmu** koji se ostvarivao pravilnom izmjenom dugih i kratkih slogova

Grčka versifikacija (→stihotvorstvo)

- osnovna ritmičko-melodijska jedinica u Grka se nazivala **stopom** ili **mjerom**, a sastojala se od **dugih** i **kratkih** slogova raspoređenih u stalnim odnosima
- **dugi slog** = **arza**, **kratki slog** = **teza**
- znak za dugi slog naziva se **makron** (–), a za kratki slog **breve** (U)
- prema broju stopa dobili su nazive i stihovi → **heksametar** /**šestomjer** /**šestostopac** – stih od 6 stopa, **pentametar** – stih od 5 stopa...
- Grci su poznavali tridesetak stopa:

TROHEJ	– U	DAKTIL	– UU
JAMB	U –	SPONDEJ	– –

Heksametar

- najpoznatiji stih je heksametar
- sastavljen od **pet daktila** i **jednog spondeja** → za njega su Grci vjerovali da im ga je otkrio sam bog Apolon

| – UU| – UU| – UU| – UU| – UU| – – |

- ovim su stihom pisana najznačajnija djela grč. književnosti, npr. Homerovi epovi ***Ilijada*** i ***Odiseja***

Obilježja lirike

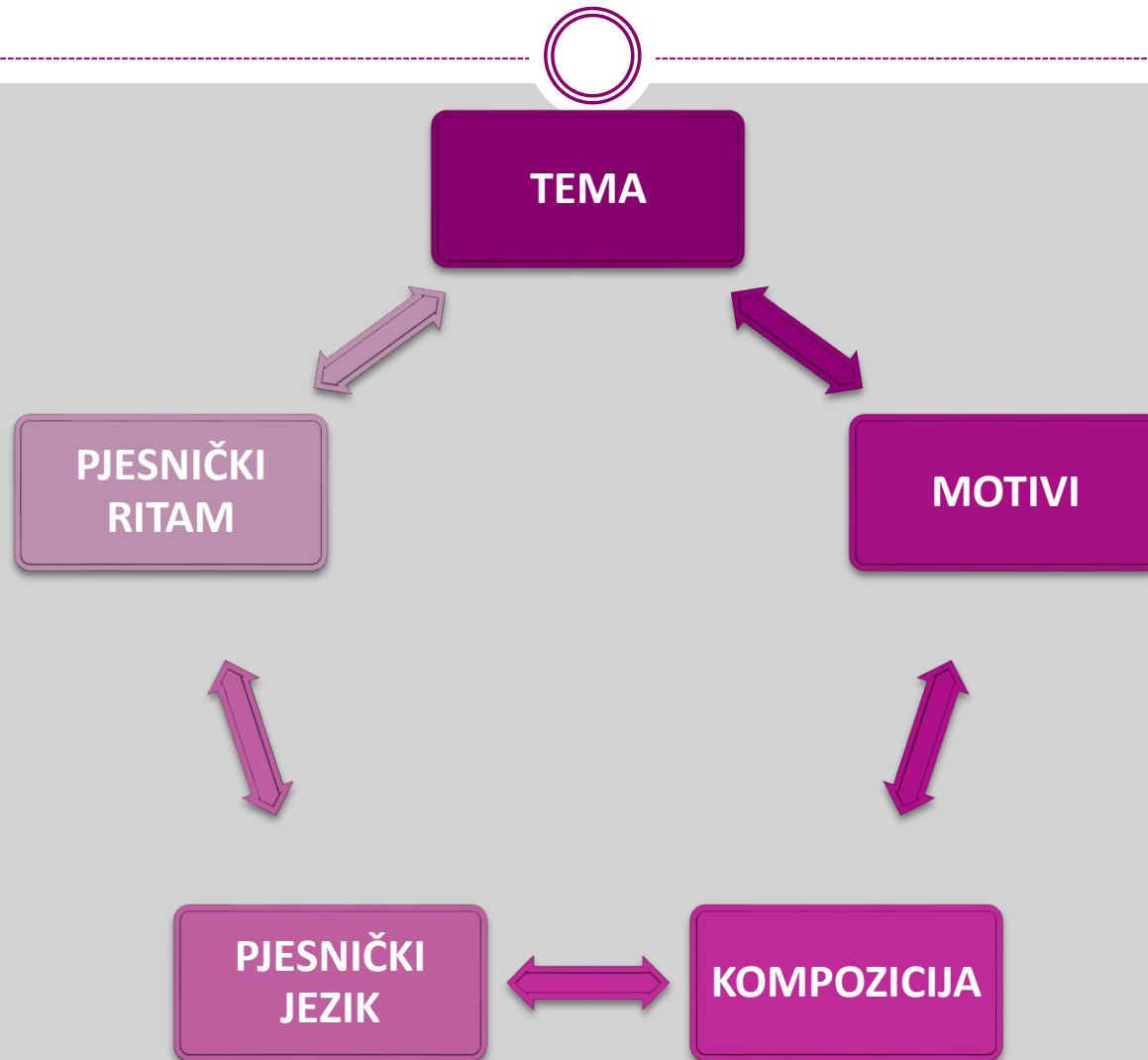

- utemeljenost na doživljaju i osjećajima → **subjektivnost** (izraz neposrednog, trenutnog i osobnog iskustva lirskog pjesnika)
- **kratkoća, sažetost, jezgrovitost** izraza
- **ritmičnost** (→ ritam; srodna je s glazbom)
- **pjesnički jezik** → slikovitost, ekspresivnost, birani leksik (→ stilske figure)
- oblikovana u **stihu**, rjeđe u prozi (→ stih, strofa)
- pobuđuje čitateljeve osjećaje, proširuje spoznaje, pokreće misli
- **govori jedinstvom zvuka i smisla**

Podjela lirike

Prema autoru	Prema obliku	Prema temi	Prema tradiciji
• narodna /usmena	• pjesma u stihu	• ljubavna	• himna
• umjetnička /pisana	• pjesma u prozi	• pejosažna	• oda
		• socijalna	• elegija
		• domoljubna	• ditiramb
		• misaona	• epitaf
		• duhovno - religiozna	• epigram
			• gnoma

Osnovni pojmovi u interpretaciji lirske pjesme

Tema ← motivi

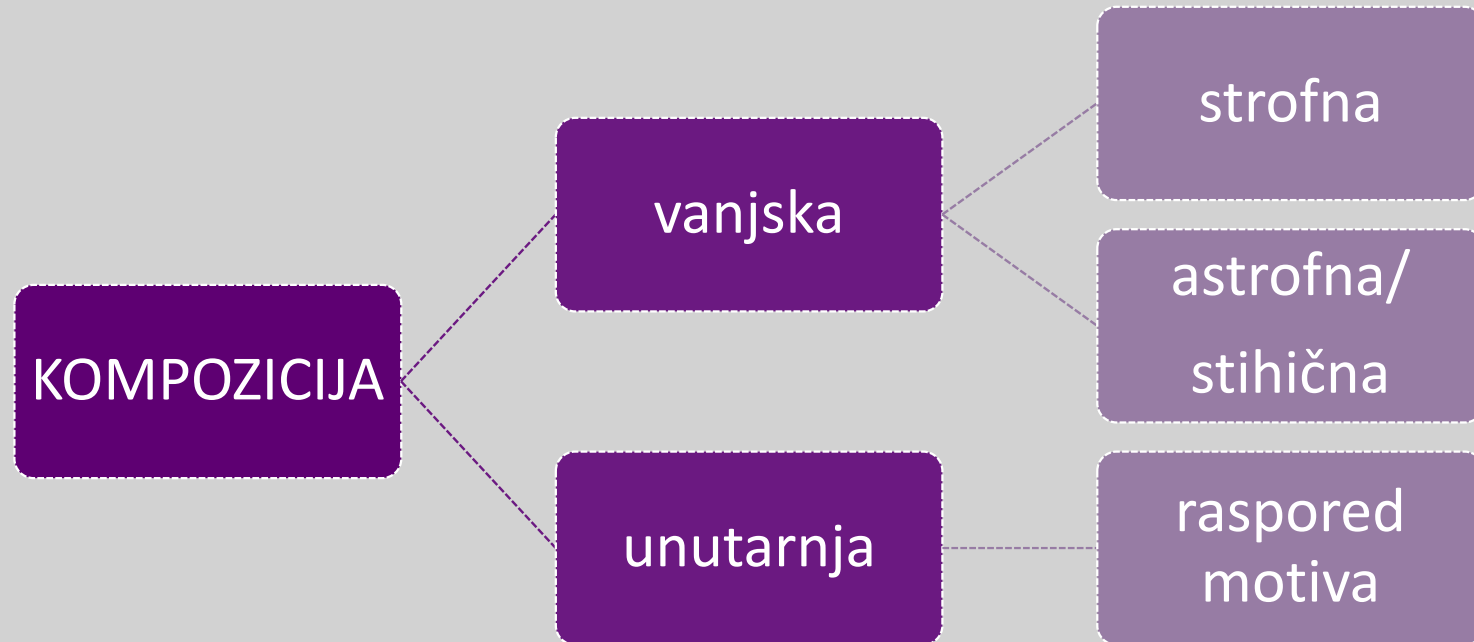

- =predmet obrade → *jedinstveno značenje djela*
- ‘ono o čemu pjesma govori’
- to su ključne emocije i situacije u čovjekovu životu: *ljubav, smrt, bol, čežnja, domoljublje, nešto čovjeku sveto i božansko, društvena nepravda* i sl.
- tema se ostvaruje razvijanjem *motiva*
- *motiv* = *najmanja tematska jedinica koja ima samostalno značenje u okviru teme*
- motivi se povezuju na različite načine u pjesničke slike

Kompozicija lirske pjesme

- način na koji je djelo sastavljeno u cjelinu

Pjesnički jezik

- gradi se posebnim izborom riječi i stilskih izražajnih sredstava
- slikovit
- izražajan (ekspresivan)
- pažljivo izabran leksik (rječnik)
- poetska vrijednost
- stilski obilježnost (markiranost)

Pjesnički ritam

- razlikuje se od ritma svakodnevnog govora
- u njegovu stvaranju sudjeluju svi elementi strukture pjesme:
 1. **pjesnički jezik** – izbor riječi, njihovo značenje, izražajnost i asocijativnost
 2. **stilska izražajna sredstva**, posebno ona koja se temelje na učinku glasova i ponavljanju (**glasovne figure, figure konstrukcije**)
 3. **prenošenje riječi ili misli iz jednog stiha u drugi ili iz jedne strofe u drugu (opkoračenje, prebacivanje)**
 4. **broj slogova u stihu (vrsta stiha)**
 5. **raspored naglasaka u stihu**
 6. **rima**

Misao se može razlomiti na više načina

PREBACIVANJE	OPKORAČENJE	PRIJENOS
prenošenje jedne riječi u novi stih	prenošenje više riječi u novi stih	prenošenje sintaktičke cjeline iz jedne strofe u drugu
<i>Volio sam je, vodu divljeg jezera, dijete u povoju, vitku i brzu jegulju.</i>	<i>Iza mokrih njiva magle skrivaju Kućice i toranj; sunce u ranama Mre i motri kako mrke bivaju Vrbe, crneći se crnim vranama.</i>	<i>Ja ne znam tko si? Čuj me, dobri druže, kad padne večer ponad tvoga krova, kroz mrak se javi ćuk i hukne sova, a oblaci ko jata ptica kruže nad tornjevima sela i gradova – izađi u noć...idi...Divlje ruže Opijat će te putem. Trn će cvasti,...</i>

Stih < grč. *stikhos* – red, vrsta

= *ritmička, zvukovna, sintaktička i značenjska cjelina u pjesmi*

- ***ritmička cjelina*** – na temelju prirodnog govora autor stvara novi, originalni ritam koji u pjesmi postaje nositelj drugotnog značenja
- ***zvukovna cjelina*** – posebna zvukovna organizacija utemeljena na sugestivnom značenju pojedinih glasova i rimi
- ***sintaktička cjelina*** – poredak riječi unutar stiha nikada nije slučajan jer pjesma time dobiva dodatno značenje
- ***značenjska cjelina*** – osim značenja samih riječi, stih kao cjelina sadrži i sva dodatna značenja postignuta ritmom, zvukovnom organizacijom i poretkom riječi

Vrste stiha

- određuje se **prema broju slogova**

<i>Sta</i>	<i>rin</i>	<i>ska</i>	<i>u</i>	<i>ra</i>	<i>na</i>	<i>or</i>	<i>ma</i>	<i>ru</i>	<i>spa</i>	<i>va</i>
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

jedanaesterac – stih od 11 slogova

- ***osmerac*** – stih od 8 slogova
- ***deseterac*** – stih od 10 slogova
- ***dvanaesterac*** – stih od 12 slogova itd.

Tradicionalni hrvatski stihovi

- javili su se prvo u narodnoj poeziji, a kasnije su ušli u umjetničku poeziju
- **šesterac:** *Jubavi, jubavi! / Vrag ti odni kosti...*
- **osmerac:** *Ive jaše kroz orašje./ Ive li je, sunce li je?*
- **deseterac** ↪ cezura/stanka/usjek
 - **lirski (5+5)** *U tuđem kraju // tuđe planine...*
 - **epski (4+6)** *Slavonijo, //zemljo plemenita...*

Dvostruko rimovani dvanaesterac

- najčešći stih starije hrvatske književnosti
- sastavljen je od **12 slogova** s **cezurom** iza **6.sloga**
- rima se pojavljuje **dvaput**: ispred cezure i na kraju stiha i to **parna/uzastopna** rima

<i>Sve</i>	<i>mo</i>	<i>gi</i>	<i>Bo</i>	<i>že</i>	<i>moj, //</i>	<i>kim</i>	<i>sva</i>	<i>ka</i>	<i>po</i>	<i>sta</i>	<i>ju,</i>
1	2	3	4	5	6 //	7	8	9	10	11	12
<i>od</i>	<i>vra</i>	<i>ti</i>	<i>jur</i>	<i>gnjiv</i>	<i>tvoj //</i>	<i>ter</i>	<i>po</i>	<i>mi</i>	<i>luj</i>	<i>na</i>	<i>ju.</i>
1	2	3	4	5	6 //	7	8	9	10	11	12

Vežani stih - rima

- stih povezan **rimom** i pravilnošću s obzirom na duljinu
- ***rima/ srok/ slik*** = *glasovno podudaranje na kraju stihova*; važan činitelj za ostvarivanje smisla pjesme
- vrste rime:
 - *uzastopna /parna (aa)*
 - *ukrštena / križna (abab)*
 - *obgrljena (abba)*
 - *isprekidana (abcb)*
 - *nagomilana (aaaa)*

Još neke vrste rime

- **prava/pravilna** – podudaraju se naglašeni slogovi i svi glasovi koji slijede (npr. *jèsti – plèsti*)
- **nepravarima** – glasovno podudaranje počinje iza naglašenoga sloga (npr. *tùčnjava – pùcnjava*)
- **bogata rima** – podudaraju se i glasovi ispred naglašenoga sloga (*svjedòčiti – predòčiti*)
- **čista rima** – podudaraju se i vrste naglasaka (npr. *blâg – drâg*)
- **prema broju slogova koji se podudaraju** rima može biti:
muška (jedan slog), *ženska* (dva sloga), *dječja* ili *daktilska* (tri sloga)

Slobodni stih

= nije vezan nikakvim pravilima (slobodan od pravilnosti):

- različite duljine
- nema pravilne rime
- česta su ponavljanja kao činitelji ritma
- ritam podsjeća na svakodnevni govor
- grafički oblik je ponekad važan činitelj ritma

Strofa ili kitica

- = *emocionalno i značenjski zaokružena sintaktička cjelina pjesme veća od stiha*
- **vrste strofe** određujemo **prema broju stihova** od kojih se sastoje
- **distih** ili **dvostih** – strofa od 2 stiha
 - **tercet**, **tercina** ili **trostih** – strofa od 3 stiha
 - **katren** ili **četverostih** – strofa od 4 stiha
 - **kvinta** ili **peterostih** – strofa od 5 stihova
 - **sestina** ili **šesterostih** – strofa od 6 stihova
 - **septima** ili **sedmerostih** – strofa od 7 stihova
 - **oktava** ili **osmerostih** – strofa od 8 stihova
 - **nona** ili **deveterostih** – strofa od 9 stihova
 - **decima** ili **deseterostih** – strofa od 10 stihova

Sonet

- stalni pjesnički oblik sastavljen od 14 stihova
- **talijanski ili Petrarkin sonet** :

2 katrena + 2 tercine

Katreni su jedna cjelina (obgrljena ili križna rima), a u tercinama slijedi obrat (povezani rimom).

- **elizabetanski ili Shakespeareov sonet**:

3 katrena + 1 distih (abab, cdcd, efef, gg)

Distih obično donosi neočekivanu poantu.

Sonetni vijenac

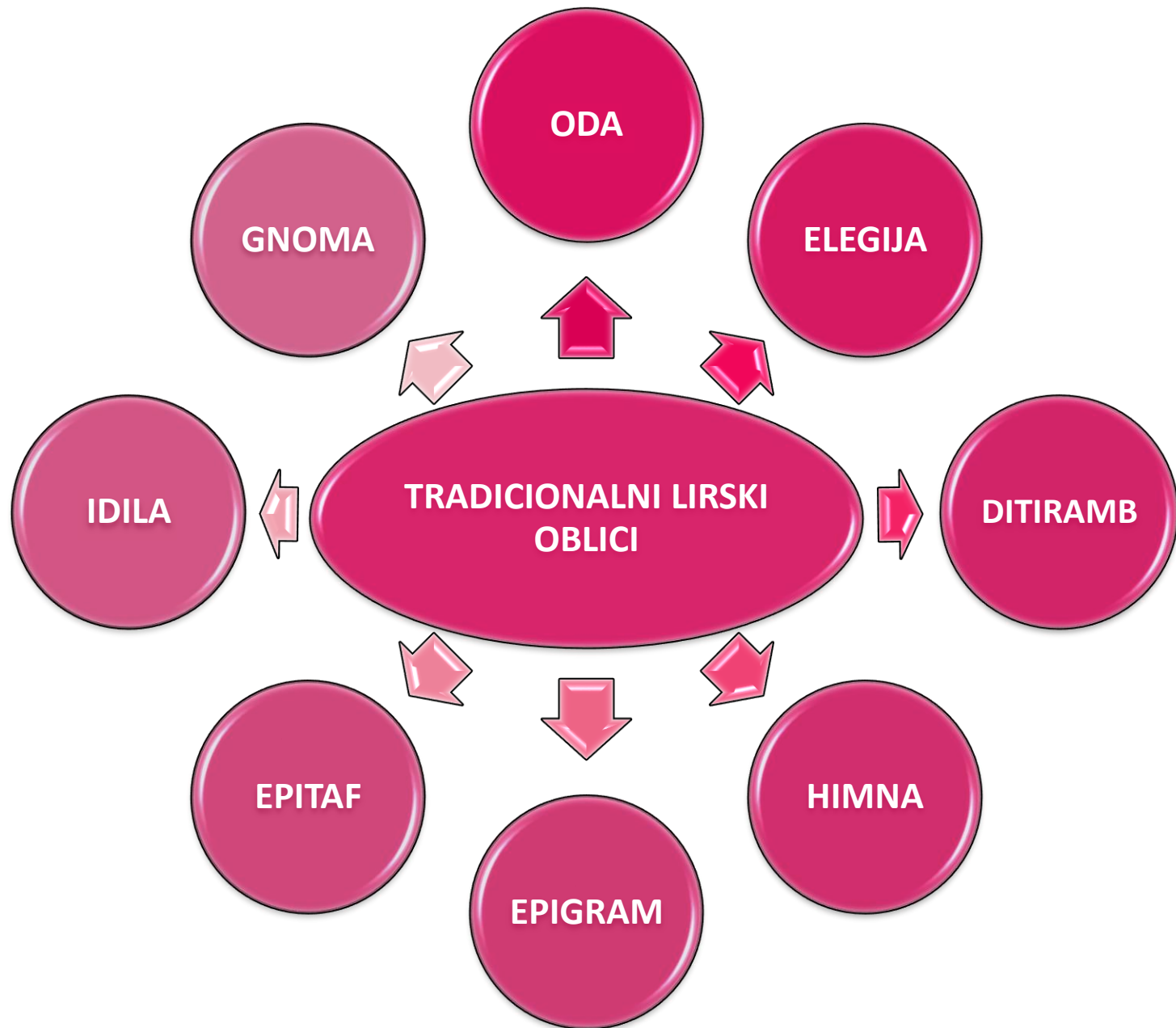

- ciklus od 15 povezanih soneta
- posljednji stih jednog soneta ponavlja se kao početni stih drugoga soneta
- **15.sonet** sastoji se od početnih stihova prvih 14 soneta
- obično se naziva **majstorski sonet** ili **magistrale**
- prva slova u stihovima majstorskoga soneta čitana okomito čine **akrostih** (obično ime osobe kojoj je sonet posvećen)
- France Prešeren: *Sonetni vijenac* (posvećen pjesnikovoj ljubavi **Juliji Primicovoj**)

Tradicionalni lirski oblici

- naziv se odnosi na **lirske vrste nastale u staroj grčkoj književnosti** (oko 7.st.pr.Kr.)
- **rimska** je književnost (3.st. pr. Kr. do 5.st.) naslijedila grčke lirske oblike i dalje ih razvijala
- tijekom stoljeća lirska je pjesma putovala kroz vrijeme i prostor, održavajući se u različitim epohama i u različitim nacionalnim književnostima
- pjesnici su izražavali svoje osjećajne svjetove preuzimajući formu starogrčkih pjesnika i tako su tradicionalne vrste, uz određene promjene, očuvane do danas

HIMNA

- svečana pjesma posvećena nekome ili nečemu što čovjek smatra vrijednim najvećega poštovanja
- uzvišenoga je tona
- svečanoga i polaganoga ritma

Kod starih Grka bila je to pjesma posvećena bogovima. Grčki pjesnici himne: **Alkej**, **Sapfa**.

Antun Mihanović:
Horvatska domovina

ODA

- svečana pjesma koja ima širu tematiku od himne
- uglavnom posvećena nekoj osobi ili nečemu što čovjek cijeni i poštuje
- uzvišen i patetičan ton

Kod starih Grka to je bila pjesma u čast bogova ili znamenitih ljudi (državnika, vojskovođa, pobjednika na sportskim natjecanjima). Najveći pjesnik oda bio je **Pindar**.

Petar Preradović:
Rodu o jeziku
Jezik roda moga

ELEGIJA

- pjesma koja izražava žaljenje za nedostižnim ili nečim izgubljenim u nepovrat
- tužan ton i polagan ritam
- *elegičan ton, elegično raspoloženje*

Kod starih Grka elegija je bila pjesma pisana **elegijskim distihom** (1 heksametar, 1 pentametar). Rimski pjesnik **Ovidije** dao joj je današnje značajke.

S. S. Kranjčević:
Iseljenik

<p>DITIRAMB</p> <ul style="list-style-type: none"> • pjesma koja iznosi oduševljenje ljepotom prirode i slavi radost življenja • vedro raspoloženje, brz ritam 	<p>Kod starih Grka bila je to pjesma posvećena Dionizu, bogu vina i plodnosti.</p>	<p>Vladimir Nazor: <i>Cvrčak</i></p>
<p>EPIGRAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • kratka i duhovita, često satirična pjesma koja obrađuje neku društveno aktualnu temu ili se bavi manama pojedinca • ironičan ton, neočekivan završetak 	<p>Kod starih Grka to je bio sažet i jezgrovit natpis urezan u kamen, zavjetne darove, u zidove građevina i sl.</p> <p>Rimski pjesnik Marcijal dao mu je današnji oblik i obilježja.</p>	<p>Stanko Vraz: <i>Nadriknjištvo</i></p> <p>A.G. Matoš: <i>Ad hominem</i></p>
<p>EPITAF</p> <ul style="list-style-type: none"> • u užem smislu - nadgrobni natpis • u širem smislu – pjesma povodom nečije smrti • sažetost, eliptičnost • ozbiljan ton; može biti i duhovit pa i zajedljiv 	<p>Najstariji sačuvani epitafi su zapisi iz egipatskih piramida.</p> <p>Posebno popularni u staromu Rimu.</p>	<p>Mak Dizdar: <i>Zapis o zemlji</i></p> <p>A.G.Matoš: <i>Epitaf bez trofeja</i></p> <p><i>Epitafi na stećcima</i></p>

Tematska podjela

LJUBAVNA PJESMA Josip Pupačić: <i>Zaljubljen u ljubav</i>	Ljubav je ključna emocija u ljudskom životu ; ljubavna pjesma pjeva o širokom rasponu ljubavnih osjećaja: od ushita i zaljubljenosti do straha i očaja zbog gubitka voljene osobe.
DOMOLJUBNA /PATRIOTSKA/ RODOLJUBNA PJESMA S.S.Kranjčević: <i>Moj dom</i>	Odraž je pjesnikove pripadnosti naciji i domovini. Često se u njoj mogu prepoznati konkretne povijesne situacije u kojima se domovina nalazila.
MISAONA / REFLEKSIVNA PJESMA D. Cesarić: <i>Pjesma mrtvog pjesnika</i>	Posredno je svaka pjesma misaona. Propituje općeljudska pitanja: život i smrt, stvaralaštvo, ljepotu, prolaznost...
PEJSAŽNA /OPISNA /DESKRIPTIVNA PJESMA A. G. Matoš: <i>Jesenje večer; Notturmo</i>	Opisuje prirodu u različito doba dana i godine. Pjesnikov se doživljaj često pretače u sliku krajolika pa prava tema nije samo slika prirode, nego pjesnikova misao ili emocija.
SOCIJALNA PJESMA D. Cesarić: <i>Vagonaši</i>	Upućuje na društvene probleme odražavajući pjesnikov stav prema njima. Izravno ili neizravno progovara o društvenoj nepravdi.
DUHOVNO – RELIGIOZNA PJESMA N. Šop: <i>Kuda bih vodio Isusa</i>	Bavi se temeljnim pitanjima ljudskoga postojanja. U njoj je prikazan odnos prema božanskome.

Dijalektalna lirika

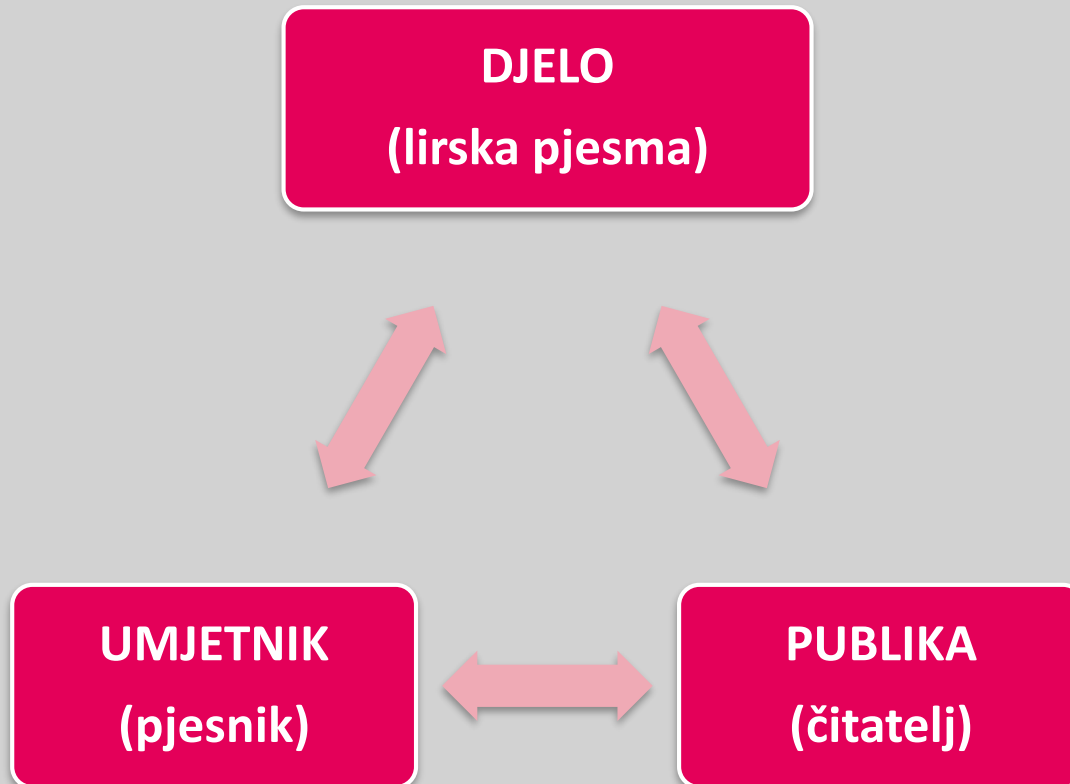

- Lirska poezija pisana *jezikom koji nije standardni književni* (čakavskim, kajkavskim ili štokavskim narječjem – zavičajnim jezikom pjesnika).
- **čakavski** pjesnici:
Drago Gervais, Vladimir Nazor, Mate Balota
- **kajkavski** pjesnici:
Dragutin Domjanić, Fran Galović

Interpretacija (tumačenje) lirske pjesme

1. **DOŽIVLJAJ** otkriva kako se pjesnikov svijet odražava u čitatelju.

2. ANALIZA (RAŠČLAMBA) otkriva kako su u cjelinu povezani dijelovi strukture lirske pjesme:

- **tema i motivi**

- **kompozicija**
- **pjesnički jezik**
- **pjesnički ritam**

3. SINTEZA – utvrđivanjem veza između pojedinih dijelova strukture lirske pjesme produbljuje se doživljaj i razumijevanje pjesme u cjelini